

uzrokovali nestanak Nijemaca na jugoslavenskim prostorima i »Promjenu nacionalne strukture«, što je i naziv zadnjeg poglavlja u ovom dijelu. Knjiga ima i pogovor, popis izvora i literature, sažetak na njemačkom jeziku, a opremljena je i s nekoliko slika.

Autori su uspjeli znanstveno-popularno i kritički, bez ikakvih pretjerivanja opisati sudbinu njemačke narodnosne skupine na južnoslavenskim prostorima. Knjiga je pisana bez većih detalja, ali zainteresiranog čitaoca upućuje na literaturu. Čitaocu zaključci nisu nametnuti, nego se izvode iz samih zbivanja. Dakako, nisu opisani svi elementi života Nijemaca u Jugoslaviji, kao ni izvršena psihološka analiza ponašanja u određenim presudnim trenucima, već je težište stavljeno na ono što je utjecalo na njihov politički položaj i što se može dokumentirati. Ovom je knjigom skinut veo tajne sa života Folksdojčera, te se s ovom temom mogu sada upoznati i oni koji ne poznaju njemački jezik. Zaključak je da su zbog stvorenih bogatstava Nijemci doista morali otići pod pritiskom, iako su stvorili osnovu na kojoj se danas živi na području Vojvodine. Po opsegu i dalekosežnosti posljedica egzodus Nijemaca je najsudbonosniji događaj koji se zbivao na južnoslavenskim prostorima do ovoga najnovijeg rata Srba i Hrvata, gdje se već prokušani recept primjenjuje i na Hrvate.

Neka mi bude dopušteno da prevedem posvetu uspomeni Podunavskih Švaba. Ona glasi: »Našim mrtvima u spomen. Onima koji leže na razorenim grobljima. Onima koji su svoj život u obadva svjetska rata morali žrtvovati za rodni kraj i domovinu. Onima koji su protjerani iz domova i s imanja, u Titovim koncentracionim logorima morali trpjeti glad i koji su oduučeni u ruske radne logore jasno nestali u prošlosti.«

To je istina ove knjige. Jedan izvanredan napor mladih autora donio je izvanredan rezultat vrijedan evidencije i daljnjih istraživanja.

Mira Kolar-Dimitrijević

JOSEF VOLKMAR SENZ, Geschichte der Donauschwaben. Von den Anfängen bis zur Gegenwart, Amalthea Verlag, Beč-München, 1993., 280 str.,

Germanska, odnosno njemačka prisutnost u istočnoj i jugoistočnoj Europi redovito je uvjetovana migracijskim kretanjima viška stanovništva u matičnim zemljama, od onih zabilježenih u kasnoj antici preko migracija u srednjem vijeku do najnovijeg doba. Najvažniji su, svakako, njemački kolonizacijski valovi u 18. i 19. stoljeću. Pri tome ne smijemo zaboraviti da je najveći dio tih zemalja bio pod Habsburgovcima. Očito je da je njemačko naseljavanje Podunavlja bilo motivirano ponajprije gospodarskim razlozima.

Njemačke koloniste i njihove potomke domaći je, starosjedilački živalj nazivao Švabama (Schwaben), a mnogi od njih, kao i brojni njemački autori, koriste taj naziv pa skupinu njemačkih naseljenika na jugoistoku Europe nazivaju Podunavskim Švabama (Donauschwaben). Izraz je stvoren nakon prvoga svjetskog rata i raspada Austro-Ugarske monarhije kao kolektivan naziv za Nijemce u prijašnjoj Ugarskoj. Iz Švapske potječe samo manji dio doseljenika, a znatno više iz Bavarske, Hessena, Pfalza, Lotaringije, Saara i Sudeta te nekih drugih njemačkih pokrajina. Stoga se tajna njihova imena (naziva) u podunavskim zemljama može možda (uz niz drugih i različitih tumačenja) objasniti i time što je među došljacima na početku kolonizacije bilo relativno puno Švaba. Njemački autori Podunavske Švabe smatraju »novim njemačkim plemenom« (neuen deutschen Stamm). Nova narodna tvorevina, nastala stapanjem sunarodnjaka iz različitih njemačkih krajeva,

a generacijama pod utjecajem drugih naroda iz svoje okoline, stekla je niz novih etničkih obilježja.

Većina autora koji su se bavili poviješću Podunavskih Švaba, obrađuje i obuhvaća u svojim radovima samo određeno vremensko razdoblje ili se ograničava na uža područja. Rijetki su pokušavali obraditi i prikazati povijest njemačke etničke zajednice na jugoistoku Europe u cijelosti. Josef Volkmar Senz (rođen u Apatinu 1912.), jedan je od najpoznatijih živućih podunavskošvapskih povjesničara. U proteklih više od pola stoljeća, Senz je objavio niz zapaženih i vrijednih radova iz povijesti Podunavskih Švaba, od kojih napose pozornost zaslužuju knjige: *Kurze Geschichte der Donauschwaben* (1940), *Bilder aus der Geschichte der Donauschwaben* (1955), *Geschichte der Donauschwaben* (1955), *Apatiner Heimatbuch* (1966), *Das Schulwesen der Donauschwaben im Königreich Jugoslawien* (1969), *Donauschwäbische Siedlungsgebiete* (1973), *Die Deutschen im Batscherland* (1984). Danas Senz slovi kao ponajbolji poznavalac povijesti Podunavskih Švaba. Senzova *Geschichte der Donauschwaben* (Povijest Podunavskih Švaba), objavljena je od 1955. godine do sada u nekoliko izdanja. Uz to, nedvojbeno, Senzova Povijest Podunavskih Švaba najpoznatija je i najcitiranija knjiga o Nijemcima na jugoistoku Europe, barem što se tiče njemačke strane.

U nakladi Amalthea Verlag (Beč–München), objavljeno je 1993. godine najnovije, do sada najcjelovitije i ujedno najluksuznije izdanje te knjige.

Povijest Podunavskih Švaba, kako i podnaslov kazuje, obrađuje i daje pregled povijesti njemačke etničke zajednice na jugoistoku Europe od početaka prisutnosti Nijemaca u Podunavlju do naših dana. Autor na prihvatljiv način, dobrim stilom, bez pretenzija na znanstvenu metodologiju (knjiga je u prvom redu namijenjena širem krugu korisnika), prikazuje povijest Podunavskih Švaba.

Nakon autorova predgovora (11), slijedi šesnaest poglavlja, naslova i podnaslova kronološki i tematski određenih. U prvom poglavlju (13–17) Senz govori o Panoniji, donosi najosnovnije podatke i zemljopisne odrednice te definira taj prostor kao zavičaj Podunavskih Švaba. O Podunavskim Švabama »novom njemačkom plemenu«, njihovu podrijetlu, imenu i nastanku, i tumačenjima tog naziva, autor piše u drugom poglavlju (17–19). Treće poglavlje (20–29) obrađuje povijest Podunavlja do vremena naseljavanja Nijemaca. Nakon toga, u četvrtom poglavlju (30–39) govori o oslobađanju habsburških zemalja od Turaka. U sljedećem, petom poglavlju (39–62) prikazana je kolonizacija Podunavskih Švaba. Autor piše o tri velika vala naseljavanja Nijemaca na jugoistok Europe tijekom 18. stoljeća, i posebno obrađuje vrijeme, način i uzroke naseljavanja Nijemaca u Podunavlje. Između ostalog, govori o kolonizacijskom patentu carice Marije Terezije, kao i o odnosu cara Josipa II. prema kolonizaciji jugoistoka i njemačkim kolonistima. Šesto (63–87) i sedmo (87–98) poglavlje obrađuju i prikazuju život njemačkih kolonista u novom zavičaju. Doneseni su i najvažniji podaci o privrednim i socijalnim odnosima, organiziranju i funkcioniranju kolonističkih zajednica (općina), narodnom, vjerskom i kulturnom životu, zatim o njemačkim kolonistima u Vojnoj granici, kao i o znamenitom pjesniku Podunavskih Švaba (Nikolaus Lenau), itd. Osmo poglavlje (99–120) prikazuje revolucionarna zbivanja u Habsburškoj monarhiji 1848/49. godine kod Madara, Srba i Hrvata, i Podunavske Švabe u tim događajima (borbe za Belu Crkvu, bitka kod Pančeva...). U devetom poglavlju (121–131) riječ je o posljedicama revolucionarnih gibanja i o novim odnosima, napose političkim, kada dolazi i do zakašnjelog buđenja nacionalne svijesti kod Podunavskih Švaba. Autor posebno razmatra tzv. »Švapsku peticiju« (Schwabenpetition) iz 1849. godine caru Franji Josipu II., dokumentu u kojem prvi put Podunavski Švabe ističu da su samosvojna etnička zajednica srodna njemačkome narodu i zahtijevaju očuvanje ravnopravnosti s drugim narodima na jugoistoku monarhije. Razdoblje od apsolutizma (1849.–1860.) i Austro-Ugarske nagodbe (1867.) do prvog svjetskog rata, obrađeno je u desetom (131–143), jedanaestom (144–153), dvanaestom (154–161) i trinaestom (162–182) poglavlju. Između ostalog, obrađuje mađarizaciju s posebnim osvrtom na njemačko stanovništvo u Ugarskoj, donosi najosnovnije podatke o crkvi, katoličkoj i evangeličkoj, i razvoju školstva kod Podunavskih Švaba, govori o gospodarskim prilikama, narodnosnoj strukturi ugarskog

dijela monarhije, narodnom, kulturnom i političkom buđenju Nijemaca, kao i o prvoj političkoj organizaciji Podunavskih Švaba Ungarländischen Deutschen Volkspartei (osnovana u Vršcu 1906.), o Nijemcima u Srijemu, Slavoniji i Hrvatskoj. Predstavlja i znamenite Podunavske Švabe toga doba, biskupa Michaela Haasa, političare Edmunda Steinackera, Ludwiga Kremlinga i Ferdinanda Riestera te književnike Eduarda Glatza i Adama Müllera-Guttenbrunna. U četrnaestom poglavlju (182-191), obrađeno je razdoblje prvog svjetskog rata i najvažniji događaji i ličnosti među Podunavskim Švabama. U sljedećem, petnaestom poglavlju (192-226) autor prikazuje situaciju nakon raspada Austro-Ugarske te položaj i povijest Podunavskih Švaba kao nacionalne manjine u novonastalim državama (Mađarska, Rumunjska, Kraljevina SHS/Jugoslavija) do početka drugog svjetskog rata. Nalazimo niz podataka o kulturnom, političkom i gospodarskom životu Podunavskih Švaba u tom razdoblju. U posljednjem, šesnaestom poglavlju (227-252) autor govori o Podunavskim Švabama u vrijeme drugoga svjetskog rata, egzodusu potkraj rata i Podunavskim Švabama nakon rata u Njemačkoj, Austriji, u dijaspori po svijetu, kao i o onima koji su ostali na jugoistoku, u starom zavičaju. Slijedi dodatak povijesnom pregledu (252-255), kronologija događaja iz povijesti Podunavskih Švaba (256-265), popis izvora i literature (265-268) i kazalo osobnih imena (271-274). Osim toga, kao prilog knjiga sadržava niz korisnih informacija svima onima koje problematika i povijest Podunavskih Švaba može zanimati. Donesen je popis izdanja *Donauschwäbisches Archiv*, München (275-278), zatim informacija o Podunavskošvapskoj kulturnoj zakladi (*Donauschwäbisches Kulturstiftung*) u Münchenu (279). Uz to, kratka riječ o knjizi, donedavno predsjedajućeg Zajednici Podunavskih Švaba Christiana Ludwiga Brückera (280) i biografski i bibliografski podaci o autoru knjige Josefu Volkmaru Senzu iz pera Hansa Sonneleitnera (280).

U knjizi Povijest Podunavskih Švaba, iako je pisana iz njemačkog (podunavskošvapskog) realiteta, nalazimo niz vrijednih, važnih i zanimljivih podataka i navoda korisnih i nezaobilaznih i za razumijevanje ne samo podunavskošvapske povijesti.

Vladimir Geiger

MICHAEL NOVAK, Duh demokratskog kapitalizma, Nakladni zavod Globus i Školska knjiga, Zagreb, 1993., 536 str.

Prošle godine prevedena je knjiga Michaela Novaka, poznatoga katoličkog teologa, porijeklom iz Slovačke, pod naslovom »*Duh demokratskog kapitalizma*« (*A spirit of democratic capitalism*). U uvodu (7-29) autor daje osnovne karakteristike onoga što naziva »demokratskim kapitalizmom« s njegovim povijesnim dostignućima. Prvi dio (31-231) razrađuje i detaljno objašnjava osnovne karakteristike »demokratskoga kapitalizma«. U drugom dijelu (233-295) analizira se suton »socijalizma« i njegovi uzroci. Knjiga je izvorno objavljena 1982. godine i pod »socijalizmom« Novak obuhvaća tadašnje boljševičke zemlje u istočnoj Europi, Nikaragvu, Kinu, Kubu i neke druge. Treći dio (297-450), naslovljen »Teologija ekonomije«, teoretski je najrazrađenija cjelina jer obuhvaća širok spektar problema kao što su antikapitalistička katolička tradicija, europski kršćanski socijalizam, bijeda tzv. zemalja Trećeg svijeta, latinsko-američka »teologija oslobođenja«, religiozna perspektiva u »demokratskom kapitalizmu« itd. Posebnu pozornost autor poklanja »demokratskom socijalizmu«, koji razumije kao pokušaj pomirenja određenih vrijednosti